

MENTALİZASYON VE MENTALİZASYONUN PSİKOPATOLOJİ, DUYGUDURUM DÜZENLEME, SALDIRGANLIK VE ŞİDDET İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DERLEME

A Review on Mentalization and its Relationship Between Psychopathology, Emotional Regulation, Aggression And Violence

Nesrin DUMAN

Dr. Öğretim Üyesi, Bartın Üniversitesi Psikoloji Bölümü Kutlubey Kampüsü-BARTIN. E-mail: nesrinduman@bartin.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2751-8315

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş: 29 Aralık 2018

Kabul: 24 Temmuz 2019

Anahtar Kelimeler:

Mentalizasyon, psikopatoloji,
duygudurum düzenleme, saldırganlık,
şiddet.

© 2019 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre ölüm ve sakatlanmalarda önemli bir sebep olan şiddet, uluslararası bir toplum sağlığı problemidir. Şiddeti ve toplumsal çerçevede bakıldığında şiddetin sonucu olan suçlu davranışı önlemede, bu davranışa neyin öncülük ettiğini belirlemek önemlidir. İnsanların neden suç işlediği ve suçlu davranışın nasıl önleneceği, dünya genelinde birçok çalışmanın yapılmasına ve fazla sayıda teorilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Mentalizasyon da, şiddet ve saldırganlık üzerine ileri sürülen nedenlerden önemli bir tanesidir. Mentalizasyon, yaşamımızı idame etmede, psikolojik sağlığımızda ve sosyal bir varlık olan insanın, diğer insanlarla bir arada yaşayabilmesinde, insan ilişkilerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesinde çok önemli bir yerde durmaktadır. Bu kavram son dönemlerde saldırganlık ve şiddet üzerine yapılan çalışmalarda, duygudurum düzenlemesi konusundaki araştırmalarda, kişilik bozukluklarının sağaltımında mentalizasyon destekli müdahale ve terapi programlarının oluşturulmasında önemle vurgulanmaktadır. Bu derleme çalışmasında mentalizasyonun psikopatoloji, duygudurum düzenleme, saldırganlık ve şiddet davranışındaki yeri ve rolünün incelenmesi amaçlanmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 29 December 2018

Accepted: 24 July 2019

Keywords:

Mentalization, psychopathology,
emotion regulation, aggression, violence.

© 2019PESA All rights reserved

ABSTRACT

According to the World Health Organization (WHO), violence, an important reason of death and injury, is an international public health problem. It is important to explore what leads to violent behaviors in order to prevent violence and crime. Reasons of committing crime and prevention of criminal behavior have inspired several studies around the world and the emergence of a large number of theories. Mentalization is the one of the most important concepts which is asserted to explain violence and aggression. Mentalization takes a crucial place in psychological wellbeing and social existence, in regard of living with other people and maintaining healthy interpersonal relationships. In recent years, many researches on aggression and violence, emotion regulation, mentalization-based intervention and therapy programs in the treatment of personality disorders took attention to the importance of mentalization. In this review, it is aimed to examine the role and importance of mentalization in terms of relationship among psychopathology, emotion regulation, aggression and violent behavior.

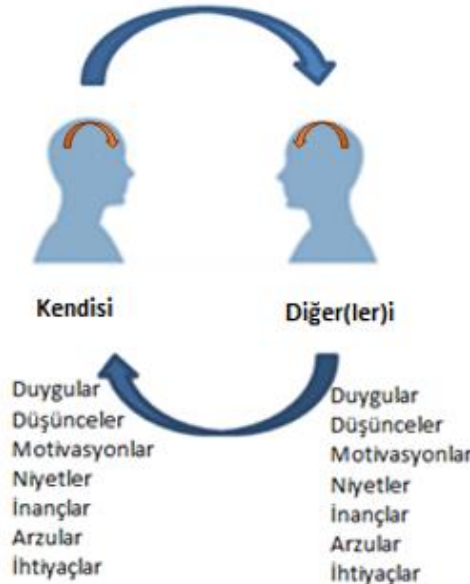
GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti “fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” olarak tanımlamaktadır (“Definition and typology”, 2019; akt. Polat, 2016). WHO’ya göre ölüm ve sakatlanmalarda önemli bir sebep olan şiddet, uluslararası bir toplum sağlığı problemidir (akt. Adshead vd., 2013). Şiddeti ve toplumsal çerçeveden bakıldığında şiddetin sonucu olan suçlu davranışı önleme çalışmalarında, bu davranış biçimlerine neyin öncülük ettiğini belirlemek önemlidir. İnsanların neden suç işlediği ve suçlu davranışın nasıl önleneceği konusu dünya genelinde çok sayıda çalışmanın yapılmasına ve konu üzerine pek çok teorinin ileri sürülmesine yol açmıştır (Möller vd., 2014). “Mentalizasyon” kavramı da yapılan araştırmalarda, şiddet ve saldırganlığın nedenleri üzerine ileri sürülen açıklamalardan önemli bir tanesidir. Ülkemizde konu ile ilgili pek az çalışmaya rastlanılmakla birlikte, mentalizasyon dünya genelinde dikkatleri üzerine çeken ve saldırganlık, suç, şiddet, duygudurum bozuklukları gibi konular ile ilişkisi ortaya konulan bir kavramdır. Bu derlemede mentalizasyon kavramı ele alınarak, mentalizasyonun adli bilimlerin önemli çalışma alanları olan şiddet ve saldırganlık konusundaki yeri ve öneminin literatür incelemesi yapılacaktır.

Mentalizasyon Tanımı

Mentalizasyon terimi 1990’lı yıllarda Fonagy ve Bateman gibi düşünürlerin çalışmalarıyla popülerlik kazanmış olsa da; daha önceki yıllarda bu kavramın farklı boyutları ifade eden ancak mentalizasyon ile aynı geniş sınırlara sahip olmayan kavramların bulunduğu görülmektedir. Bu kavramlar arasında zihin kuramı, zihin okuma, empati vb. gibi sayılabilmektedir. Bateman ve Fonagy (1989) mentalizasyon terimini geniş anlamıyla ilk kez kullanmıştır (Bateman ve Fonagy, 2010). Fonagy (1991) mentalizasyon kavramını “kişinin kendisinin ve diğerlerinin bilinçli ya da bilinçdışı zihin durumlarını anlama yeteneği” olarak tanımlamıştır. (akt. Choi-Khain ve Gunderson, 2008). Mentalizasyon, “*insan davranışlarını niyetsel zihin durumları (ihtiyaçlar, arzular, duygular, inançlar, hedefler, amaçlar ve nedenler vb.) açısından algılamamıza ve yorumlamamıza imkân veren hayali bir zihinsel faaliyet*” olarak tanımlanmaktadır (Şekil 1) (akt. Bateman ve Fonagy, 2012:4; Duman & Oral, 2018).

Şekil 1. Mentalizasyon modeli (kendisi ve diğer(ler)i) (Duman, 2018c:7).

İlk başlarda çocukların gelişim sürecinde zihin okuma yeteneklerini nasıl kazandıklarını açıklamak üzere Fonagy ve arkadaşları tarafından ortaya atılan mentalizasyon kavramı, zamanla yapılan çalışmalar ile daha da geliştirilmiş; günümüzde saldırganlık, şiddet ve kişilik bozukluklarının (özellikle borderline kişilik bozukluğu) sağaltımında elde ettiği başarılar ile dikkatleri üzerine çekmiştir.

Mentalizasyonun Önemi

Mentalizasyon konusunda önemli bir isim olan Allen (2014) insanların sosyal varlıklar olduğunu, diğer insanlarla bir arada yaşamlarını sürdürdüğünü, birlikte çalıştıklarını, aile kurduklarını ve ihtiyaçlarını diğer insanlarla iletişime geçerek giderdiklerini ifade etmektedir. Allen (2014) insanlarla bir arada yaşayabilmek için kişilerarası ilişkilerin yolunda gitmesinin gerekli olduğunu, bir arada yaşayabilmeyi başarmanın da ilişkilerin iyi idare edilmesine bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Bu bakımdan “mentalizasyon” becerisi insanlar arası ilişkilerin iyi bir şekilde devam edebilmesi için önemlidir. Ancak diğer insanlarla iletişime geçmede ve kurulan iletişimi sürdürmede öncelikle kişinin kendini tanıması, ihtiyaçlarını, duygularını ve düşüncelerini ifade edebilmesi, davranışlarını da buna göre düzenlemesi gereklidir. Tüm bu süreçler mentalizasyon tanımında geçen “*kişinin kendisinde neler olup bittiğinin farkında olması ve davranışlarını buna göre yönlendirebilmesini*” ifade etmektedir. Kişilerarası ilişkilerde güven duygusu, rahatlık, duygusal yakınlık oluşturmak önemlidir. Bu oluşumlar için ise kişinin karşısındakinde neler olup bittiğine dair farkındalığının olmasını gerektirir ki bu da mentalizasyon tanımının diğer “*karşısındakinde neler olup bittiğinin farkında olması*” boyutudur.

Mentalizasyon başkalarının zihnini okumayı sağlar. Başkalarının davranışlarını anlamlı olarak görebilmek ve bu davranışlara zihin durumları atfedebilmek (örn: başını önüne eğmiş oturuyor, sanırım canı sıkkın) bu davranışları tahmin edilebilir kılar. Böylece bireyin, karşısındaki kişiye sergilediği eylemlerin anlamlarını açıkça ayrıntılandırması için duyduğu bağımlılık azaltır (Fonagy vd., 1998). Sharp ve arkadaşları (2008) mentalizasyon kapasitesini insanların aile ilişkileri, arkadaş ilişkileri, gönül ilişkileri, işbirliği, oyun ve sosyal ilişkiler gibi aktivitelerde yer alabilme becerisiyle ilişkilendirir. Bu aktivitelerde yer alabilmek de psikolojik sağlığın belirleyicisi olarak önemlidir. Kısaca mentalizasyon, yaşamımızı idame etmede, psikolojik sağlığımızda ve sosyal bir varlık olan insanın, diğer insanlarla bir arada yaşayabilmesinde ve insan ilişkilerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesinde çok önemli bir yerde durmaktadır.

Mentalizasyonun Gelişimi

Mentalizasyon, zihin durumlarından (duygular, düşünceler vb.) anlam çıkarılmasıyla, insan davranışlarını tahmin edebilme ve anlamlı kılabilme yeteneğidir (Möller vd., 2014). Hughes ve Dunn (1998) gündelik sosyal etkileşimlerde insanların karşısındakinin zihin durumlarını anlayabilmesinin oldukça elzem olduğunu belirtmektedir. Sosyal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesinde önemli bir noktada duran zihin durumlarını anlayabilme yeteneği birçok araştırmancının da (Astonington vd., 1988; Wellman, 2000; Frye ve Moore, 1991; Shatz, 1994) konusu olmuştur. İnsanoğlunun bu yeteneği hangi süreçlerden geçerek, ne zaman ve ne şekilde geliştirdiği incelenmiştir. Çalışmalar göstermiştir ki özellikle çocukluk dönemi (2-6 yaş dönemi) diğer insanların zihinsel durumlarını kavrayabilme ve anlayabilmede büyük gelişmeler olduğu bir dönemdir (Dyer vd., 2000). Psikanalist John Bowlby anne-çocuk erken dönem ilişkilerini inceleyerek bağlanma teorisini ileri sürmüştür. Bowlby kuramında, çocuğun anne tarafından ayrı bir birey olarak kabul edilmesinin (akt. McElwain vd., 2011) anne-çocuk arasında güvenli bir bağlanmanın oluşumundaki rolünü vurgulamıştır. Fonagy (2004) de çalışmasında Bowlby’in güvenli bağlanma görüşünü temele alarak, anne çocuk arasında gelişen güvenli bağlanmanın çocuğun mentalizasyon kapasitesinin gelişimini sağladığını belirtmiştir. Bowlby, bebeğin bakım verenle (anneyle) ilk dönem ilişkilerinin yaşam boyu devam eden sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimindeki öneminden bahsetmektedir (Fonagy, 2004:49). Bowlby bağlanmanın güvenli temelini sadece dış dünyayı keşfetmeyi sağlamadığını aynı zamanda iç dünyayı, yani zihni keşfetmeyi de sağladığını belirtir (Allen vd., 2013). Bowlby’den sonra gelen çalışmacılar, annenin çocuğuyla yaptığı zihin durumu konuşmalarını (mental state talk) ön plana çıkararak bağlanma teorisini yeniden kurgulamışlardır. Güvenli bağlanma çocuğa, annesinin zihnini araştırma ve keşfetme şansı verir ve bu da ilerleyen zamanlarda çocuğun içsel durumlarını dil aracılığıyla paylaşmasına imkân sağlar. Winnicott (1971) ise mentalizasyonun nasıl geliştiğini anlamak için aynalamaya işaret etmektedir (akt. Allen vd., 2013). Winnicott’a göre çocuğun psikolojik bir kendilik geliştirebilmesi, onun kendisine dair kendilik algısını ötekini yani annenin zihninde görmesiyle mümkündür (Fonagy ve Target, 1997). Bebek annesinin yüzüne baktığında annesinin yüz ifadelerinden kendisini ve nasıl hissettiği görebilmelidir. Aynı zamanda anne de yüz ifadeleriyle bebeğin ne hissettiğini ona geri yansıtılmalıdır. Mentalizasyon adı verilen bu süreç ile bebek hissettiği şeyin ne olduğunu anlayabilmektedir. Bebek hissettiği duygunun ne olduğunu bilerek, tanıdığı bu

duyguyu düzenleyebilecektir. Annenin uygun bir şekilde çocuğunun duygularını yansıtması bebeğin içsel durumunun organizasyonunu yani mentalizasyon kapasitesinin gelişimini sağlayacaktır. Eğer anne çocuğunun içsel durumu ile ilgili hissettiği duyguyu egzajere (abartarak/mübalaga) ederek bebeğe geri verirse yani yansıtırsa, çocuk bu yol ile hissettiği duyguyu abartmayı öğrenecektir. Bu edininim, bebeğin ilerleyen yaşamında kaygılı, en küçük kaygı durumlarını panik ya da dehşet haline getiren bir birey haline gelmesine yol açacaktır (Fonagy, 2015). Bakım veren, çocuğuna sürekli doğru olmayan veya absürd temsiller sunarsa/yansıtırsa çocuk duyguları ve olayları zihinselleştirmeyi yapamayacaktır (Fonagy, 2015). Çocuk zihinselleştirme kapasitesini geliştirmek için ihtiyaç duyduğu açıklamayı annenin modellemesi yoluyla alamaz (Hoermann vd., 2013). Ayrıca çocuğun etrafında mentalize eden bir bakım verenin olmayışı (çocuk ihmali, kimsesiz çocuklarda olduğu gibi) da çocuğun mentalizasyon kapasitesini geliştirmesini zorlaştırır (Thompson ve Tuch, 2014). Bu durum çocuğun ileride kim olduğu ile ilgili zayıf, hiçbir zaman kendinden emin olmayan bir kendilik algısına sahip olmasına, kendisini algılayışında eksiklik olmasına neden olur (Fonagy, 2015). Mentalizasyon kavramı bu noktada psikopatolojiler ile ilişkilendirilmektedir.

Mentalizasyon ve Psikopatoloji

Allen ve arkadaşları (2013) mentalizasyon kapasitesinin sağlıklı gelişiminin hayatı ve kişiler arası ilişkileri sürdürmede büyük kolaylık sağladığını; normal gelişimden sapmaların ise birçok alanda zorluk yaşamaktan ciddi psikopatolojik sorunlara kadar olan bir yelpazede problemlere yol açtığını ileri sürmektedir. Mentalizasyon kapasitesindeki aksaklıklar yani normal gelişimden sapmalar genellikle üç farklı şekilde görülmektedir. Bunlar; kişinin mentalize edememesi (zihinselleştirememesi), hatalı şekilde mentalize etmesi (zihinselleştirmesi) ve mentalizasyonu yanlış kullanması şeklindedir (Allen vd., 2013). Mentalize edememe yalnızca zihinsel durumları dikkate almadaki aksaklıkları değil ayrıca gerekli aktiviteyi gerçekleştirecek hayal gücü yetersizliğini ve isteksizliği de kapsamaktadır (Allen, vd., 2013). Hatalı şekilde mentalize etme ise daha az göze batacak derecedeki bozukluklarda ve özellikle depresif bozukluklarda ortaya çıkmaktadır. Bu bozukluklarda kişi, kendi ve diğerlerinin zihin durumlarının algısını ve yorumlarını çarpıtır. Buna ‘çarpıtılmış zihinselleştirme’ (distorted mentalizing) adı da verilebilir (Allen vd., 2013). Bilişsel Davranışçı Terapi’nin babası Beck de insanların duygu, fizyolojik tepki ve davranışlarına etki eden düşünce biçimlerine vurgu yaparak; negatif duygu ve davranışlara yol açan olumsuz düşünme biçimlerinden, bilişsel çarpıtmalardan söz etmektedir (Duman, 2018a). Zihinselleştirmeyi yanlış kullanma ise diğer insanları kandırmak, sömürmek ya da eziyet/işkence etmek gibi amaçlarla yapılabilir (Allen vd., 2013).

Mentalizasyon becerisinin normalden sapışı ve aksaklıkları anlatılırken hem duygusal hem de düşünce boyutunda bir takım problemler görülmektedir. İnsanlar bir alan diğerine göre daha çok zarar görmüş olsa bile çoğu zaman her iki alanda da problem yaşamaktadırlar (Hawkes, 2011). Bu nedenledir ki duygu ve düşünce alanındaki problemleri ayrı ayrı anlatmak tercih edilmemektedir. Ancak mentalizasyon becerisinin psikopatoloji ile ilişkisini anlamak için “düşünce boyutu” ve “duygu boyutu” olarak bir ayrıma gitmek kolaylaştırıcı olacaktır.

Mentalizasyon ve Duygu Boyutu

Duygu alanına bakıldığında; mentalizasyon kapasitesindeki yetersizlik kişinin kendi duygu durumunu idare etme, tölere etme ve anlam verme sürecinde zorluklara yol açtığı görülmektedir. Duygudurum düzenlemesindeki eksiklik kişinin duygular tarafından boğulmasına sebep olur ki bu duygular patlamaya meyillidir. Duyguları düzenleyen içsel mekanizmalar olmadığında, bu duygular çok yüksek veya çok hızlı bir şekilde gelir. İçsel bir kapsayıcı figürün olmayışı kişileri her zaman hem kapsayıcı hem de duygu patlamalarını alıcı olarak dışarıdan bir figüre ihtiyaç duyar hale getirmektedir. İhtiyaç duyulan figürlere herhangi bir tehdit veya ayrılık durumu; dayanılmaz bir anksiyeteyi, şiddet ve saldırganlığı beraberinde getirir. Bu duygu ve davranışların ortaya çıkmasındaki amaç kapsayıcı ve/veya duygu patlamalarını alıcı olarak ihtiyaç duyulan figürü yani diğer kişiyi yakında tutmaktır (Hawkes, 2011). Bowlby (1960) stres ve tehdit anlarında erken dönem bağlanma biçimlerinin aktive olduğunu ve şiddet davranışının ortaya çıkmasının böyle zamanlarda daha olası olduğunu belirtmiştir (akt. Adshead vd., 2013). Çalışmalar normal popülasyonda güvensiz bağlanmanın %40 oranında görüldüğünü ancak bu oranın adli alanda %60-70 oranında olduğunu ortaya koymaktadır. Pfafflin (2004) ve Bakermans-Kranenburg (2009) çalışmalarında şiddet suçu işleyen hükümlülerde normal

popülasyona göre daha yüksek güvensiz bağlanma olduğunu göstermektedir (akt. Adshead vd., 2013). Schore (2002) da güvensiz bağlanmaya sahip bireylerin düşük duygudurum düzenlemesine sahip olduklarını belirtmiştir (akt. Adshead vd., 2013).

Duygu alanında karşımıza çıkan bir diğer kavram 'hissizlik' (numbness) tanımına benzeyen 'duygusal boşluk' (emotional void) olup; bu kavram dilde duygu sözcüklerinin yokluğunu ifade etmektedir. Bu noktada yeri gelmişken uyuşturucu madde kullanan bireylerde de gözlemlendiği ileri sürülen (Duman, 2009:2; Duman ve Oral, 2018b), Pierre Marty'nin dilin duygusal boyutundan çekilmiş, kuru ve kendini tekrarlayan bir düşünce biçimi olarak tasvir ettiği "işlemsel düşünce biçimi"ni küçük bir hatırlatma olarak belirtmekte fayda olacaktır. Duyguların benzer şekilde baskılanması hali şizoid bozukluklarda ve aleksitimide de karşımıza çıkmaktadır. Bu bozukluklarda temsillerde ve tanıma, ifade etme, tanımlama, adlandırma, duyguları ayırabilme ve anlam verebilme kelimelerinde eksiklik bulunmaktadır. Duygudurum düzenlemedeki eksiklikte kişi duyguların girdabında savrulur, yetişkin ego düzeyine geçişi kesintiye uğrar. Bu borderline kişiliklerin kriz durumundaki tipik bir durumdur. Bu kişiler öfkeye kapılabilir, bağırabilir, mesnetsiz şekilde suçlamalar yapabilir, umutsuzluğa kapılabilir, acı çekebilir ve dehşete düşebilir. Bu durum transaksyonel analizde 'rubberbanding' denilen beklenmedik şekilde eski dönemlere çekilme kavramıyla eşdeğerdir. Biraz daha detaylı izah edilmesi gerekirse, bu durum kişinin stres altında farkında olmaksızın bir önceki duygu düzeyine geri dönmesidir. Bu çocukken işler korkutucu bir hal aldığı anda öğrenilen bir süreçtir. Duygular başa çıkması çok zor bir hale geldiğinde 'bir şey'in yardımına ihtiyaç duyulur. Duygularımızı bizim için düzenleyen bir ötekinin varlığına bağımlı hale gelebiliriz. Bu 'bir şey' duygularımızı onun üzerine dışsallaştırabileceğimiz başka birinin varlığı olabildiği gibi bir "madde" veya "davranış" da olabilmektedir. Madde olması kişiye bir bakıma avantaj da sağlayabilir çünkü madde kişinin istediği her an ulaşabileceği bir şeydir. Bağımlılık kişinin duygu durumunu sakinleştirdiği gibi, normal bir bağımlıktan da kaçınmasını sağlamaktadır. Şöyle ki kişi bir maddeye bağımlılık geliştirdiğinde artık öteki bir insana çok az ihtiyaç duyar hale gelmektedir. Ötekine çok az ihtiyaç duyulması da kişiye bir çeşit omnipotans (tüm güçlülük) sağlamaktadır. Kişi bu yol ile tüm güçlü hale gelmiştir ve artık kimseye ihtiyacı yoktur (Hawkes, 2011).

Duygu düzenlemesi ile psikopatoloji ilişkisi yaygın şekilde kabul görmektedir (Czaja vd., 2009). Duygular davranışların düzenlenmesinde önemli olup; insan için hem negatif duygular hem de pozitif duygular gereklidir İşlevselci yaklaşıma göre negatif duyguların (kaygı, üzüntü, öfke vb.) düzenlenmesindeki yetersizlik psikiyatrik semptomların ortaya çıkışında temeldedir (akt. Cracco vd., 2015). Örneğin Tice ve arkadaşları (2001) dürtü kontrolündeki başarısızlığın temelinde duygu düzenlemedeki başarısızlığın olduğunu; bu bireylerin önceliklerini duygularını düzenlemeye verdiğini ve asıl meşguliyetlerinin duygularını düzenleyebilme konusunda olduğunu ileri sürmektedir. Fonagy ve Target (1998) da çocuklarla yaptıkları bir araştırmalarında duygusal zorluk çeken çocuklarda mentalizasyon kapasitesinde eksikliğin ortak bir özellik olduğunu bulmuşlardır. Davranış bozukluğu olan çocuklarda empati becerisinin yetersiz olduğu tespit edilen bulgular arasındadır. Schneider-Rosen ve Cicchetti (1991) istismar edilmiş çocukların aynada kendilerini tanıma konusunda daha az kapasiteye sahip olduğunu ve bu çocukların kendi yansımalarını tanımada daha az pozitif duygulanıma sahip olduğunu bildirmektedir. Tıkanırmasına yeme (binge eating disorder) bozukluğunda da duygudurum düzenlemesinin çok önemli bir rolü vardır. Araştırmalar yetişkin, çocuk ve ergenlerde tıkanırmasına yeme bozukluğunun anksiyete, üzüntü ve öfke ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Czaja vd., 2009). Navarro-Haro ve arkadaşları (2015) araştırmalarında kendini yaralama davranışı gösteren borderline kişilik bozukluklarında (komorbid yeme bozukluğu) duygu durum düzenleme stratejilerinin araştırılmasının önemli olduğunu ortaya koymuşlardır. Duygusal gelişimin normal işleyişinde çocuk istismarının bozucu bir etkisinin olduğu görülmektedir (Young ve Widom, 2014). Özellikle duygusal istismarın çocuk ihmal ve istismarının en zarar verici biçimi olduğu ileri sürülmektedir (Duman, 2018b). Araştırmalar çocuk ihmal ve istismarının duyguların ayırt edilmesinde zayıflık ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde 18-30 aylık çocuklarda kendilik farkındalığında, mentalizasyon (zihin kuramı) ve duygusal anlayışta gecikmeler olduğu görülmüştür. Mentalizasyon becerileri ile cinsel istismara uğramış çocuklar hakkında bilgiler sınırlıdır. Cinsel istismara uğramış kız çocuklarının istismar edilmemiş yaşlılarına göre daha düşük duygusal anlayış –*ki mentalizasyondan daha dar sınırlara sahiptir-* gösterdikleri bulunmuştur (akt. Ensink vd., 2015).

Duygusal patlamalar, dürtüsel eyleme geçişler ve bağımlılıklar akla borderline kişilik yapılanmalarını getirmektedir. Bateman ve Fonagy (2010) mentalizasyon arazları ile borderline kişilik bozukluğu arasındaki ilişkiyi keşfetmiş; borderline kişilik bozukluklarında bireydeki mentalizasyon kapasitesindeki eksikliğini temel sebep olarak görmüşlerdir. Fonagy ve Luyten (2009) borderline kişilik bozukluğunda duygu düzenlemedeki zorlukların, içsel deneyimlerin yeterli şekilde aynalanmadığı erken psikososyal çevreye ilişkili olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Mentalizasyon ve Düşünce Boyutu

Düşünce alanına bakıldığında; mentalizasyon kapasitesindeki yetersizlik, düşünme ve muhakeme etmede yetersizlik ile karşımıza çıkmaktadır. Kişideki şiddetli ve fırtınalı duygular bireyi düşünmeden alıkoymakta ya da sadece kalıplaşmış düşünceler ve kapalı fikirler ileri sürer hale getirmektedir. Bu kişiler genelleyci cümleler kurar, olaylara karşı otomatik tepkiler verirler. Pierre Marty'nin "robot-portre" olarak adlandırdığı psikosomatik hastalarda (Marty 1998:19) tarif ettiği işlemsel düşünce biçiminde düşünceye ulaşmadan evvel duyguların dümdüz hale geldiği görülmektedir. İlk bakışta bu durum düşünceye yer açmış, düşünmeye özgür bir ortam sağlamış olarak gözüke de durum pek de görüldüğü gibi değildir. Aslında bu durum, olayların duygusal yükleriyle bağlantının koptuğuna işaret eder. Dilin, duygusal boyutu ile ilişkisi kesilmiştir. Bu kişilerin mantıksal, pragmatik, kayıtsız oldukları, çok az fantezi dünyalarının bulunduğu gözlemlenmektedir. Rüyalar incelendiğinde ise fantezi dünyasının kuruluşu rüyalarda da kendini göstermektedir. Bu bireylerde rüyalar ya yoktur ya da çok nadir olarak görülmektedir. Rüya içeriği ise gündelik yaşamla ilintili olup realistiktir ve çağrışımlar yoktur. Psikoterapide de bu kişilerin terapist ile kurduğu ilişki biçimi libidinal yatırımın çekilmiş olduğu, banal bir özellik göstermektedir.

Otizm, demans, kişilik bozuklukları, şizofreni ve birçok beyin lezyonu araştırmalarında mentalizasyon yetersizliği bulunmuştur (Tager-Flushberg, 1992; Baron-Cohen, 2001; akt. Newbury-Helps, 2011). Baron-Cohen vd. (1986) otistik çocukların bilişsel zihin durumlarını daha az tanımlayabildiklerini ortaya koymuştur. Tager-Flushberg (1992) de bu çocukların bilişsel zihin durumlarını adlandırmada yetersiz olduklarına dair benzer bir çalışma sonucuna ulaşmıştır (akt. Sah ve Torng, 2016). Şizofrenide mentalizasyon (zihin kuramı) becerilerinin bozulduğu, mentalizasyondaki bozukluğun hezeyan gelişiminde nedensel rolünün olduğu ileri sürülmektedir (akt. Brüne, 2005). Happé ve Frith (1996) ile Sutton vd. (2000) davranış bozukluğu olan çocukların diğer insanların zihin durumlarını okuyabilecek yeterli bilişsel kapasitelerinin olduğunu; ancak zihin okumalarının çocuklar tarafından doğru bir biçimde yapılmadığını göstermiştir (akt. Rogers, 2013). Beeghly ve Cicchetti (1994), kötü muamele görmüş çocukların, içsel durumlarını tanımlamak için kullandıkları sözcüklerde eksiklik, dil yapılarında içeriğe bağımlılık ve katılık olduğunu göstermiştir. Bleiberg (2001) bu kırılma faktörlerinin çocuğu, yansıtıcı işleyişlerin yerini zorlayıcı ve yansıtıcı olmayan modellerle değiştirmesi yönünde yönlendirdiğini onaylamıştır (akt. Specht, 2016).

Mentalizasyonun Saldırganlık ve Şiddet İlişkisindeki Rolü

Fonagy ve Bateman (2008) gibi çalışmacılar saldırgan davranışın altında yatan temel nedenin mentalizasyondaki arazlar olduğunu ileri sürerek şu şekilde izah getirirler: "uyarılma düzeyi arttığında antisosyal kişilik bozukluğu olan kişiler hem kendi hem de diğerlerinin zihin durumlarını anlamada başarısız olurlar. Diğerlerinin sebep olduğu rahatsız edici fizyolojik uyarımların varlığında, kişide bir çeşit tehdit ve aşağılanma ya da utanç durumu aktive edilir, dünya hostile algılanır, böylesi bir ortamda art niyetli ve şiddet tepkilerinin ortaya çıkması muhtemeldir". Dolan ve Fullam (2004) de benzer şekilde antisosyal kişilik bozukluklarında (psikopati bu bozukluğa komorbid olsun ya da olmasın) mentalizasyon yetersizliklerini bulmuş olup; Beeney ve arkadaşları (2015), mentalizasyon arazlarının güvensiz bağlanma ve antisosyal kişilik bozuklukları arasındaki ilişkinin orta noktasında olduğunu söylemiştir (akt. Velotti vd., 2016). Dahası düşük duygusal farkındalığın, sadistik ve antisosyal kişilik özellikleriyle ilintili olduğu çeşitli çalışmalarda ileri sürülmektedir. Araştırmacılar bağımlılarda da antisosyal ve psikopatik yapılanmalar ile mentalizasyon arazlarının bağlantı halinde olduğunu göstermektedir (Velotti vd., 2016). Adshead (2004) ve Yakeley ve Williams (2014)'a göre antisosyal kişilik bozukluğu tanısı olan kişilerin agresif davranışlarının altında mentalizasyon eksikliği bulunmaktadır (akt. Velotti vd., 2016). Dolan ve Fullam (2004) antisosyal kişilik bozukluğu tanısı alan hükümlülerde mentalizasyonun empatik anlama boyutunda yüksek düzeyde zorlanma yaşadıklarını

bulmuşlardır (akt. Velotti vd., 2016). Araştırmalar düşük mentalizasyonun, iletişimi zorlaştırarak kişiler arası ilişkilerde yanlış anlaşma riskini ve dürtüsel davranışları artırdığını da ortaya koymaktadır (Möller vd., 2014). Fonagy vd. (2004), şiddet davranışı altında gelişmemiş ya da bozuk mentalizasyon becerisinin olduğunu öne sürmektedir. Fonagy ve Levinson (2004) şiddet davranışı altındaki psikolojik mekanizmaların, kişilerin kendisine ve diğerlerine dair zihin durumlarının düşük veya gelişmemiş temsilleri nedeniyle ortaya çıktığını belirtir. Bu araştırmacılar suç işlemiş kişilerin mentalizasyon kapasitelerini, suç geçmişi olmayan psikiyatrik kişilik bozukluğu olan hastalarinkinden daha düşük olduğunu ileri sürerler (akt. Möller vd., 2014). Burada eski ceza kanunumuzda geçen ‘farik ve mümeyyiz’ kavramına atıf isabetli olacaktır. ‘Farik ve mümeyyiz’ ifadesinden kişinin ‘işlediği suçun anlam ve sonuçlarını fark etme ve davranışlarını buna göre yönlendirme becerisinin olması’ anlaşılmaktadır. Bu tanımda aslında kişinin mentalizasyon kapasitesinin gelişmiş olması kastedilmektedir (Oral, 2017). Bu açıdan “mentalizasyon” adli bilimler alanının merkezinde konumlanmış bir kavram olarak karşımızdadır.

SONUÇ

Sonuç olarak yapılan çalışmalar (örn. Astington vd., 1988; Bakermans-Kranenburg ve van Ijzendoorn, 2009; Baron-Cohen, 2001; Dolan ve Fullam, 2004) mentalizasyon kapasitesinin erken çocukluk dönemindeki gelişimine işaret ederek; bu kapasitenin normal gelişiminin insan yaşamını kolaylaştırdığını; normal gelişimden sapmaların ise psikopatolojik durumlarla sonuçlandığını göstermektedir. Uluslararası bir toplum sağlığı sorunu olan şiddet davranışına neyin öncülük ettiğini belirlemek, insanlar arası ilişkilerin sağlıklı yürütülmesine engel teşkil eden bu davranışın önlenmesi için atılan en önemli adımdır. İnsanların neden suç işlediği ve suçlu davranışın nasıl önleneceği, birçok çalışmanın yapılmasına ve fazla sayıda teorilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Möller vd., 2014). Mentalizasyon da bu konuda ileri sürülen nedenlerden önemli bir tanesidir. Çalışmalarda mentalizasyon becerilerinin gelişiminin çocukluk döneminde temellenmiş olduğu görülse de gelişim bu kadarla sınırlı değildir. Mentalizasyon becerileri gelişebilir ve aynı zamanda geliştirilebilir becerilerdir. Zira, Fonagy ve arkadaşlarının (2008) borderline hastalarda yaptıkları “mentalizasyon destekli terapi programları”nda büyük başarılar elde edildiği görülmüştür. Bu nedenle mentalizasyon; hem saldırganlık ve şiddet davranışını anlamamızda, hem de bu davranış patternlerinin engellenmesi ve azaltılmasında önemli bir beceri olarak durmaktadır. Bu derleme çalışması, ülkemizde mentalizasyon kavramının tanınması ve suç, şiddet gibi istenmeyen davranışların ortaya çıkışındaki rolünün anlaşılmasına önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adshead, G. (2004). *Three degrees of security: attachment in forensic institutions. In a matter of security: the application of attachment theory to forensic psychiatry and psychotherapy* (eds F Pfäfflin, G Adshead): 147–66. Jessica Kingsley Publishers. [Adobe Digital Editions sürümü]. <http://www.al-edu.com/wp-content/uploads/2014/05/PfaefflinAdshead-eds-A-Matter-of-Security-The-Application-of-Attachment-Theory-to-Forensic-Psychiatry-and-Psychothera.pdf> adresinden erişildi.
- Allen, J. G. (2014). What is mentalizing ve why do it with. [YouTube Video]. (Erişim tarihi: 2017, Mart 30). <https://www.youtube.com/watch?v=NLT7ieO3hTkvvet=318s> adresinden erişildi.
- Allen, J., Fonagy, P. ve Bateman, A. (2013). *Klinik uygulamada zihinselleştirme*. (S. Yelkener, Çev.). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları 37.
- Astington, J. W., Harris, P. L., Olson, D. R. (eds.). (1988). *Developing Theories of Mind*. Cambridge, England: Cambridge University Press. https://www.sscnet.ucla.edu/comm/steen/cogweb/Abstracts/DevelopingTheories_88.html adresinden erişildi.
- Bakermans-Kranenburg, M. J. ve van Ijzendoorn, M. H. (2009). The first 10000 adult attachment interviews: distribution of adult attachment representations in clinical and non-clinical groups. *Attachment and Human Development*, 11 (3):223–63. doi: 10.1080/14616730902814762.
- Baron-Cohen, S. (2001). Theory of mind in normal development and autism. *Prisme*, (34):174-83. https://www.researchgate.net/publication/238603356_Theory_of_Mind_in_normal_development_and_autism adresinden erişildi.
- Baron-Cohen, S., Leslie, A. M., & Frith, U. (1986). Mechanical, behavioural and intentional understanding of picture stories in autistic children. *British Journal of Developmental Psychology*, 4: 113–125. doi:10.1111/j.2044-835X.1986.tb01003.x
- Bateman, A. & Fonagy, P. (Eds.). (2012). *Handbook of mentalizing in mental health practice*. Washington, DC: American Psychiatric Pub.
- Bateman, A. & Fonagy, P. (2010). Mentalization based therapy for borderline personality disorder. *World Psychiatry*, (9) 1:11-5. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2816926/> adresinden erişildi.

- Beeghly, M. & Cicchetti, D. (1994). Child maltreatment, attachment, and the self system: emergence of an internal statelexicon in toddlers at high social risk. *Development and Psychology*, 6:5-30. doi: 10.1017/S09545794000585X
- Beeney, J. E., Stepp, S. D., Hallquist, M. N., Scott, L. N., Wright, A. G., Ellison, W. D., Nolf, K. A., & Pilkonis, P. A. (2015). Attachment and social cognition in borderline personality disorder: Specificity in relation to antisocial and avoidant personality disorders. *Personality Disorders*, Jul; 6 (3):207-15. doi: 10.1037/per0000110.
- Bleiberg, E. (2001) *Treating personality disorders in children and adolescents: a relational approach*. NY: The Guilford Press.
- Brüne, M. (2005). Theory of mind in schizophrenia: a review of the literature. *Schizophr Bull* (2005) 31 (1):21-42. doi:https://doi.org/10.1093/schbul/sbi002
- Bowlby, J. (1960). Separation anxiety: a critical review of the literature. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 1(4):251-69. doi:10.1111/j.1469-7610.1960.tb01999.x
- Choi-Khain, L. W., & Gunderson, J. G. (2008). Mentalization: ontogeny, assessment, and application in the treatment of borderline personality disorder. *American Journal of Psychiatry*, 165 (9), 1127-1135. doi: 10.1176/appi.ajp.2008.07081360.
- Cracco, E., Van Durme, K., & Braet, C. (2015). Validation of the FEEL-KJ: An instrument to measure emotion regulation strategies in children and adolescents. *PLoS ONE*, 10 (12): e0137080. doi:10.1371/journal.pone.0144324.
- Czaja, J., Rief, W., & Hilbert, A. (2009). Emotion regulation and binge eating in children. *International Journal of Eating Disorders*, 42 (4):356-62. doi:10.1002/eat.20630.
- Dolan, M., & Fullam, R. (2004). Theory of mind and mentalizing ability in antisocial personality disorders with and without psychopathy. *Psychological Medicine*, 2004 Aug; 34 (6):1093-102.
- Duman, N. (2018a). Çalışan Yetişkinlerdeki Bilişsel Çarpıtma Düzeyi Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Strategic Research in Social Science*, 8(3):1-10. Doi: 10.26579/jocress-8.3.1
- Duman, N. (2018b). *Duygusal istismarı anlamak*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Duman, N. (2018c). *Peri masalları ve çizgi animasyon filmlerindeki zihin durumlarının incelenmesi*. Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü.
- Duman, N. (2009). *Hakkında denetimli serbestlik tedbiri verilmiş olan uyuşturucu madde kullanan hükümlülerde psikosomatik düşünce biçiminin Rorschach testi ile incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü.
- Duman, N., & Oral, G. (2018). Peri masalları ve çizgi animasyon filmlerindeki zihin durumlarının incelenmesi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 2(3), 113-26. Doi: 10.31461/ybpd.427936
- Duman, N., & Oral, G. (2018b). Esrar kullananlarda psikosomatik düşünce biçiminin Rorschach testi ile incelenmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19 (43): 1-13.
- Dyer, J. R., Shatz, M., & Wellman, H. M. (2000). Young children's storybooks as a source of mental state information. *Cognitive Development*, 15 (1):17-37. doi:10.1016/S0885-2014(00)00017-4.
- Ensink, K., Normandin, L., Target, M., Fonagy, P., Sabourin, S., & Berthelot, N. (2015). Mentalization in children and mothers in the context of trauma: An initial study of the validity of the Child Reflective Functioning Scale. *British Journal of Developmental Psychology*, 33: 203-217. doi: 10.1111/bjdp.12074
- Fonagy, P. (2015). Peter Fonagy, Anna Freud Centre Chief Executive: What is Mentalization? Interview. [YouTube Video]. (Erişim tarihi: 2017, Mart 30). <https://www.youtube.com/watch?v=OHw2QumRPrQvet=449s> adresinden erişildi.
- Fonagy, P. (2004). *Attachment theory and psychoanalysis*. London UK: H. Karnac (Books) Ltd. [Adobe Digital Editions sürümü]. <http://library.bilgi.edu.tr/> adresinden erişildi.
- Fonagy, P. & Bateman, A. (2008). The development of borderline personality disorder – a mentalizing model. *Journal of Personality Disorders*, 22:4-21
- Fonagy, P., Gergely, G., Jurist, E. L., & Target, M. (2004). *Affect regulation, mentalization, and the development of the self*. London: KARNAC Books.
- Fonagy, P. & Target, M. (1998). Mentalization and the changing aims of psychoanalysis. *Psychoanalytic Dialogues*, 8:87-114. <http://dx.doi.org/10.1080/10481889809539235>.
- Fonagy, P., & Target, M. (1997). Attachment and reflective function: their role in self-organization. *Development and Psychopathology*, 9 (4), 679-700. Erişim adresi: <https://www.semanticscholar.org/paper/Attachment-and-reflective-function-their-role-in-s-Fonagy-Target/52a1866d18027f8b8b6f0ff551b26cf368043838>.
- Fonagy, P., Target, M., Steele, H. & Steele, M. (1998). Reflective functioning manual for application to adult attachment interview. Version 5. <http://www.mentalizacion.com.ar/images/notas/Reflective%20Functioning%20Manual.pdf> adresinden erişildi.
- Fonagy P., & Luyten P. A. (2009). Developmental, mentalization-based approach to the understanding and treatment of borderline personality disorder. *Developmental Psychopathology*. 21 (4):1355-81. doi: 10.1017/S0954579409990198.
- Frye, D. & Moore, C. (1991). *Children's theories of mind: Mental states and social understanding*. Hillsdale, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Happé, F. G. E. & Frith, U. (1996). Theory of mind and social impairment in children with conduct disorder. *British Journal of Developmental Psychology*, 9:105-123. doi:10.1111/j.2044-835X.1996.tb00713.x.
- Hawkes, L. (2011). With you and me in mind: Mentalization and transactional analysis. *Transactional Analysis Journal*, 41(3), 230-240. doi:10.1177/036215371104100305.
- Hoermann, S., Zupanick, C.E. & Dombek, M. (2013). Attachment Theory Expanded: Mentalization. <https://www.mentalhelp.net/articles/attachment-theory-expanded-mentalization/> adresinden erişildi.
- Hughes, C., & Dunn, J. (1998). Understanding mind and emotion: Longitudinal associations with mental-state talk between young friends. *Developmental Psychology*, 34 (5):1026-1037. <http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.34.5.1026>.
- Marty, P. (1998). Zihinselleştirme ve psikosomatik. (A. E. Yavuz Sever, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- McElwain, N. L., Booth-LaForce, C., & Wu, X. (2011). Infant-mother attachment and children's friendship quality: Maternal

- mental-state talk as an intervening mechanism. *Developmental Psychology*, 47 (5):1295-1311. doi:10.1037/a0024094.
- Möller, C., Falkenström, F., Holmqvist Larsson, M., ve Holmqvist, R. (2014). Mentalising in young offenders. *Psychoanalytic Psychology*, 31 (1):84-99. <http://dx.doi.org/10.1037/a0035555>
- Navarro-Haro, M., Wessman, I., Botella, C., & Garcia-Palacios, A. (2015). The role of emotion regulation strategies and dissociation in non-suicidal self-injury for women with borderline personality disorder and comorbid eating disorder. *Comprehensive Psychiatry*, 63:123-130. doi: 10.1016/j.comppsy.2015.09.001.
- Newbury-Helps, J. (2011). Are difficulties in mentalizing associated with severity of antisocial personality disorder? (D.Clin.Psy. thesis). <http://discovery.ucl.ac.uk/1330849/1/DClinPsy%20thesis%20final%2014th%20Sept2011%20John%20Helps.pdf> adresinden erişildi.
- Oral, G. (2017). *Doktora ders notları* (Yayınlanmamış). İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Pfäfflin, F., & Adshhead, G. (Eds.).(2004). *A matter of security: the application of attachment theory to forensic psychiatry and psychotherapy*. UK: Jessica Kingsley Publishers.
- Polat, O. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22 (1):15-34. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/maruhad/issue/27591/290653>
- Rogers, E. C. (2013). *Children and elephants: a study of mentalization, empathy and attitudes towards conservation of participants of an elephant-based environmental intervention in West Africa*. CUNY Academic Works. Erişim adresi: http://academicworks.cuny.edu/gc_etds/1755 adresinden erişildi.
- Schneider-Rosen, K. & Cicchetti, D. (1991). Early self-knowledge and emotional development: Visual self-recognition and affective reactions to mirror self-images in maltreated and non-maltreated toddlers. *Developmental Psychology*, 27 (3):471-478. <http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.27.3.471>
- Schore, A. N. (2002). Advances in neuropsychoanalysis, attachment theory, and trauma research: Implications for self psychology. *Psychoanalytic Inquiry*, 22:433-484. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/07351692209348996>
- Sharp, C., Fonagy, P. & Goodyer, I. M. (Eds.). (2008). *Social cognition and developmental psychopathology*. Oxford: Oxford University Press. doi:10.1093/med/9780198569183.001.0001
- Shatz M. (1994). *A Toddler's Life: Becoming a Person*. New York, NY: Oxford University Press.
- Specht, P. M. (2016). *Psychotherapy with children and early adolescents from a mentalization perspective*. (Doctoral thesis). www.theses.ulaval.ca/2016/32464/32464.pdf adresinden erişildi.
- Sutton, J., Reeves, M., & Keogh, E. (2000). Disruptive behaviour, avoidance of responsibility and theory of mind. *British Journal of Developmental Psychology*, 18:1-11. doi: 10.1348/026151000165517.
- Tager-Flushberg, H. (1992). Autistic children's talk about psychological states: Deficits in the early acquisition of a theory of mind. *Child Development*, 63 (1):161-172.
- Tice, D. M., Bratslavsky E., ve Baumeister, R. F. (2001). Emotional distress regulation takes precedence over impulse control: if you feel bad, do it! *Journal of Personality and Social Psychology*, 80 (1):53-67. doi: 10.1037//0022-3514.80.1.53.
- Thompson, M. & Tuch, R. (2014). *The stories we tell ourselves*. New York: Routledge.
- Velotti, P., Garofalo, C., D'Aguzzo, M., Petrocchi, C., Popolo, R., Salvatore, G., & Dimaggio, G. (2016). Mindfulness moderates the relationship between aggression and antisocial personality disorder traits: preliminary investigation with an offender sample. *Comprehensive Psychiatry*, (64):38-45. doi:10.1016/j.comppsy.2015.08.004
- Wellman, H. M., Phillips, A. T., & Rodriguez, T. (2000). Young children's understanding of perception, desire, and emotion. *Child Development*, 71 (4):895-912. doi:10.1111 /1467-8624.00198.
- Definition and typology of violence. (2019, 1 Temmuz) Erişim adresi: <http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>
- Winnicott, D. (1971). *Playing and Reality*. USA: Tavistock Publications Ltd.
- Yakeley J. & Williams A. (2014). Antisocial personality disorder: new directions. *Advanced Psychiatry Treatments*, 20 (2):132-43. doi: 10.1192/apt.bp.113.011205
- Young, J. C. & Widom, C. S. (2014). Long-term effects of child abuse and neglect on emotion processing in adulthood. *Child Abuse ve Neglect*, 38:1369-81. doi:10.1016/j.chiabu.2014.03.008